

دوماهنامه علمی - پژوهشی

د، ۸، ش ۴ (پیاپی ۳۹)، مهر و آبان ۱۳۹۶، صص ۷۱-۹۵

عوامل نشانه‌شناختی مؤثر بر کیفیت فن بیان در زبان فارسی: تحلیلی شنونده‌محور

لیلا کریمی^۱، ارسلان گل‌فام^۲، حیات عامری^۳

۱. دانشجوی دکتری رشته زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

پذیرش: ۹۵/۲/۱

دریافت: ۹۴/۱۰/۱۵

چکیده

فن بیان مهارتی چندوجهی است که با برخی عوامل زبانی و غیرزبانی مرتبط است و از زبان عادی و روزمره گویشوران که تنها برای ایجاد ارتباط به کار می‌رود، پیچیده‌تر است. در این مقاله، نگارندگان کوشیده‌اند با رویکردی شنونده‌محور، با دخیل دانستن ۲۱ شاخص از عوامل زبانی، پیرازبانی، فرازبانی و یادگفتمانی، کیفیت گفتار و فن بیان ده سخنگوی فارسی‌زبان را از دیدگاه صد شنونده فارسی‌زبان ارزیابی کنند تا روشن شود که به نظر آن‌ها، کدامیک از عوامل نشانه‌شناختی مذکور بر کیفیت فن بیان سخنوران تأثیر بیشتری دارد. انتخاب این مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر فن بیان، از اصول و نظریه‌های گرایس (۱۹۷۵)، یول و برون (۱۹۸۹) و ادلوند و گاستافسون (۲۰۱۳) در چارچوب نشانه‌شناسی اِکو (۱۹۷۹) برگرفته شده است. پس از گردآوری ۲۱ هزار پاسخ از نظرسنجی جامعه آماری، نتایج حاصل از آمار توصیفی و استنباطی نشان می‌دهد که پرسش‌نامه از سطح پایایی ۸۹ درصد و اعتبار درونی ۰/۸۷۲ برخوردار است و به نظر شنوندگان فارسی‌زبان، از بین چهار عامل بررسی‌شده، به ترتیب عامل‌های نشانه‌شناختی پیرازبانی و فرازبانی امتیاز بیشتری از دو عامل دیگر در نظرسنجی فن بیان ده سخنور فارسی‌زبان داشته‌اند. به‌سختی دیگر، شنوندگان تأثیر عوامل پیرازبانی و فرازبانی را در کیفیت فن بیان فرد سخنگو مؤثرتر از عوامل زبانی و یادگفتمانی می‌دانند. با توجه به معرفی و تعیین میزان و درصد مشخصه‌های مربوطه، امکان تعیین راهکارهای بهبود و تقویت عناصر تأثیرگذار در کیفیت فن بیان برای زبان فارسی وجود دارد.

واژگان کلیدی: فن بیان، نشانه‌شناسی، عوامل زبانی، عوامل فرازبانی، عوامل پیرازبانی، عوامل یادگفتمانی.

E-mail: golfamar@modares.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

۱. مقدمه

بیان در لغت به معنی پدید آوردن و آشکار و روشن کردن است و منظور از فن بیان این است که بتوانیم یک معنی و مقصود را به شکل‌ها و صورت‌های گوناگون و زیبا به زبان بیاوریم (ثروتیان، ۱۳۸۳: ۳). هرچند اصطلاح‌های سخنرانی، سخنوری، خطابه‌گویی، فن بیان و صحبت کردن، گاهی معادل و به جای یکدیگر به کار می‌روند، در نگاه تخصصی و زبان‌شناسانه، با یکدیگر تفاوت دارند.

در این پژوهش زبان‌شناختی، عوامل و شاخص‌های نشانه‌شناختی مؤثر بر کیفیت فن بیان و سخنوری را از دیدگاه شنوندگان فارسی‌زبان بررسی و با یکدیگر مقایسه می‌کنیم. می‌خواهیم ببینیم که از نظر شنوندگان فارسی‌زبان، کدامیک از چهار عامل زبانی، فرازبانی، پیرازبانی و پادگفتمانی، بر کیفیت فن بیان سخنگویان و انتخاب سخنگوی برتر مؤثرتر است. برای این کار، از جامعه آماری متشکل از صد گویشور فارسی‌زبان بزرگسال زن و مرد در گروه سنی بین ۲۰ تا ۶۵ سال استفاده کردیم. این افراد را از بین طبقه‌های مختلف اجتماعی با گویش‌ها و لهجه‌های شهرهای مختلف، به صورت تصادفی انتخاب کردیم و از آن‌ها خواستیم که پس از دیدن هر یک از فیلم‌های ضبط‌شده یک دقیقه‌ای از گفتار ده سخنگوی فارسی‌زبان از طریق کامپیوتر (هر فیلم فقط یکبار پخش شد)، به پرسش‌های پرسش‌نامه‌ای که شامل ۲۱ مشخصه مربوط به کیفیت فن بیان بود، پاسخ دهند. شنوندگان پس از دیدن هر یک از فیلم‌های یک دقیقه‌ای سخنوران، در مورد چگونگی صحبت کردن آن‌ها، به تکتک مشخصه‌های ذکر شده در جدول ارزیابی با نوشتن عالی، خوب، متوسط، ضعیف یا نمی‌دانم امتیاز دادند. در مجموع، هر یک از شنوندگان ۲۱۰ داده را وارد کردند. این کار برای هر یک از افراد جامعه آماری جداگانه انجام شد تا از نظر دیگران تأثیر نگیرند. ۲۱ هزار داده به دست آمده را به کمک نرم‌افزار SPSS و آمار توصیفی و استنباطی، تجزیه و تحلیل کردیم. بنابر فرض پژوهش، هر چهار عامل نشانه‌شناختی مذکور بر کیفیت فن بیان مؤثر هستند. همچنین، طبق اصول نظری پژوهش و چارچوب نشانه‌شناسی اکو، انتظار می‌رود که از چهار مؤلفه بالا، دو عامل پیرازبانی و فرازبانی در کیفیت فن بیان سخنگویان، اهمیت و تأثیر ویژه‌ای داشته باشند.

پژوهش حاضر از دو منظر با آثار مشابه دیگر متفاوت است؛ اول اینکه عوامل مؤثر بر کیفیت بیان در این پژوهش از نگاه و منظر شنوندگان فارسی‌زبان و با تکیه بر شمّ زبانی آن‌ها

ارزیابی می‌شوند، نه با تجویزهایی که عمدتاً ترجمه آثار غربی یا عربی هستند و دوم اینکه علاوه بر معرفی عامل‌های مؤثر بر فن بیان فارسی‌زبانان، میزان تأثیر مشخصه‌های نشانه شناختی بر کیفیت آن مقایسه می‌شود. گفتنی است که در این پژوهش، منظور نگارنده از فن بیان و سخنوری، هرگونه بداهه‌گویی و صحبت رسمی و غیررسمی است (خواه در بین جمع و گروه باشد خواه بین دونفر)، نه سخنرانی‌ها و خطابه‌گویی‌هایی که با تکیه بر متون از پیش نوشته‌شده ارائه می‌شوند.

۲. پیشینه تحقیق

از قرن پنجم قبل از میلاد، فیلسوفان یونانی و سوفسطاییانی چون پروتاگوراس، پولوس و کالیکس به مطالعه زبان و فن بیان توجه کرده‌اند. آن‌ها به معلمان بلاغت و سخنوری مشهور بودند. با این حال، چنانچه خوب بنگریم، کلام و اعجاز آن، یعنی سخنوری و در اصطلاح عام‌تر، فن بیان، تا حد بسیار زیادی به سیاست، فرهنگ و علوم معاصر خود وابسته است. گادامر تفاوت بین سخنوری فیلسوفان و سوفسطاییان را دخالت ملاک اخلاقی و پایبندی به آن می‌داند، نه معیاری منطقی و معنایی. سوفسطایی سخنوری را به‌کار می‌گیرد که از آن تنها برای منفعت شخصی‌اش استفاده کند یا مخاطب را فریب دهد؛ درحالی که یک سخنران منصف به حقیقت توجه دارد و بین سخنوری و اخلاق، فاصله‌ای نمی‌بیند (گادامر، ۱۳۸۱: ۲۰۹).

فیلسوفانی چون ارسطو و افلاطون درباره این موضوع بسیار سخن گفته‌اند. تریسی ارسطو را اولین فیلسوف برجسته‌ای می‌داند که سخنوری را به‌عنوان ابزار ضروری رهبری می‌دانست. همچنین، ارسطو سه عامل منطق^۱، اخلاق^۲ و احساس^۳ را سه رکن ترغیب کردن به شمار می‌آورد که باید درهم ادغام شوند (تریسی، ۱۳۸۸: ۲۴).

نخستین رساله درباره خطابه‌گویی را یک نویسنده اهل بیزانس به‌نام هرموژن^۴ در قرن چهاردهم میلادی، یعنی در دوره رنسانس، نگاشت. به‌نظر وی، کوشش علمای خطابه برای تحت‌تأثیر قرار دادن مردم است، نه برای کشف و بیان حقیقت. هرموژن و بسیاری از علمای قرن چهاردهم دوباره به تعالیم سبسون^۵ و ارسطو روی آوردند و انگاره‌های آن‌ها را بررسی کردند. خطابت موردنظر سبسون، همچون فن ابراز مافی‌الضمیر و عواطف تلقی می‌شود، نه فقط فن ترغیب و تحریک مخاطب (دانشور، ۱۳۸۹: ۱۷).

مکنیل^۱ از جمله پژوهشگرانی است که از سال ۱۹۷۰ تاکنون، به‌طور گسترده حرکات و زبان بدن و ارتباط آن با ذهن، گفتار و تأثیرات آن بر مخاطبان را مطالعه می‌کند. وی معتقد است که بیان و ایجاد ارتباط با گفتار متفاوت است؛ هرچند هر دو در بخش‌های یکسانی از مغز پردازش می‌شوند. در بیان، علاوه بر تولید اصوات، ارتباط غیرکلامی دخیل است؛ اما گفتار تنها به معنای تولید صوت از طریق اندام‌های گویایی است. مکنیل نظریه‌ای در مورد «تقدم زبان بدن»^۲ ارائه کرده و براساس آن، معتقد است که بشر قبل از آنکه از زبان گفتار بهره جوید، از زبان بدن برای برقراری ارتباط استفاده می‌کند و پس از بروز زبان گفتار، توانست هر دو را تلفیق کند. همچنین، از نظر وی، حرکات دست سخنورانی که نکته‌سنج، منظم و دارای اعتمادبه‌نفس هستند، هنگام سخنرانی پیش‌از معمول است. به‌سختی دیگر، حرکات دست سخنران اطمینان و اعتمادبه‌نفس را به مخاطبان القا می‌کند (McNeill, 2000: 2).

واکر، مجری شبکه‌های سی‌ان‌ان^۳ و فاکس نیوز^۴ که نویسنده ده‌ها کتاب در زمینه فن بیان و مهارت‌های اجرایی رسانه است، در کتاب معروف خود با عنوان *سخنرانی‌های موفق*^۱ (۲۰۱۳، ۲۰۰۹)، نحوه آماده کردن مطالب سخنوری، مدت‌زمان سخنرانی، برنامه‌ریزی، غلبه بر ترس و نگرانی، معین کردن اهداف، اجرا و چگونگی انجام آن را به‌طور مبسوط شرح داده است. او برای نوشتن این کتاب، تاکنون جوایز بسیار ارزنده‌ای گرفته است.^{۱۱}

گالو (۲۰۱۲)، یکی از روزنامه‌نگاران شبکه خبری سی‌ان‌ان، با تحلیل نشانه‌شناختی سخنرانی‌های انتخاباتی باراک اوباما^{۱۲} در نوامبر و فوریه ۲۰۱۲ و ۲۰۰۴ و ده‌ها سخنرانی دیگرش، وی را جزو ده نفر اول دنیا از نظر فن بلاغت به‌شمار می‌آورد.^{۱۳} از نظر وی، دلایل تأثیرگذاری گفتار اوباما در چند مورد زیر خلاصه می‌شوند:

۱. ذکر داستان‌هایی ملموس، عینی و روزمره برای نشان دادن حس همدردی، دلسوزی، تعالی‌گرایی، امیدواری و پیشرفت و توجه به طبقه ضعیف.
۲. به‌کار بردن جملاتی که ساده به‌نظر می‌رسند؛ اما استعاری، پرمحتوا و باکنایه هستند. گویی او دور از مردم نیست و می‌خواهد بگوید که من در خانه‌های شما هستم. او می‌گوید که از تمام لحظه‌ها و مشکلات آگاه است و درکنار ذکر هر مشکلی، یک نشان مثبت و امیدوارکننده را یادآوری می‌کند.

۳. حرکات جذاب دست، نگاه نافذ، قدرت صدا، گفتار منسجم و به هم پیوسته و جسارت در گفتار که بر گیرایی سخنرانی اش می افزاید.

۴. پرهیز از به کار بردن دستور و ساختار عامیانه و ادای صحیح و کامل واژگان که نشان دهنده طبقه اجتماعی بالا و تحصیل کرده است.

گالو چگونگی کارکرد فاکتورهای نشانه شناختی زبانی، پیرازبانی و فرازبانی در سخنرانی های اوباما را تجزیه و تحلیل کرده است؛ اما مانند پژوهشگران دیگر، نظر و عقیده شنوندگان را در تجزیه و تحلیل ها دخالت نمی دهد و تنها عقاید و تحلیل های شخصی خود را بیان می کند. پژوهش گالو از این نظر، با پژوهش حاضر متفاوت است.

در دوران معاصر، مطالعات سخنوری، خطابه گویی و فن بیان تحت تأثیر فرهنگ و زبان هر مرز و بوم قرار گرفته اند و ارزش ها و اصول این هنر کلامی گاهی بسیار متفاوت هستند. برای نمونه، میزر^{۱۴} (۲۰۱۴) در پنجمین گام از توصیه های یازده گانه اش در کتاب *برای حرفه خود سخنرانی کن*^{۱۵}، پیشنهاد می دهد که ارائه و سخنرانی را به شیوه های شهوت انگیز^{۱۶} طراحی کنید؛ به طوری که از نگاه جنس مخالف، جذاب و گیرا به نظر برسید. این مورد از نظر بسیاری از فرهنگ ها و مذهب ها پسندیده نیست و حتی نادرست است و گناه محسوب می شود.

در ایران نیز ادیبان، شاعران و علما از دیرباز به مطالعه فن بیان توجه کرده اند. از آنجا که ذکر تمامی مطالعات انجام شده در این مجال نمی گنجد، تنها چند نمونه از آن ها را بیان می کنیم.

به عقیده امانی^{۱۷} (۱۳۹۴)، نتیجه سخنوری مطلوب تسخیر قلب مخاطب است و برای رسیدن به این هدف، آگاهی از اصول سخنوری ضروری است. وی در کتاب *تکنیک های سخنوری*، این اصول را در ده بخش مجزا گام به گام و همراه با تمرین های عملی توضیح می دهد. نکته جالب توجه این کتاب، آموزش «چگونگی کنترل لهجه» است. به نظر می رسد که هرچند راهکارهای امانی کاربردی هستند، تجویزی و براساس تجربیات شخصی وی هستند و از طریق مطالعه موردی و تحقیق میدانی تخصصی در حوزه زبان به دست نیامده اند.

به عقیده محمودی بختیاری و معنوی (۱۳۹۵)، شخصیت افراد توسط سبک کلامی آن ها شکل می گیرد و همان طور که کلام پرخشونت و رعب آور شخصیت مهاجم و متخاصم را پی ریزی می کند، سبک زبانی ناتوان و نامنسجم نیز شخصیت عاجز و فرمانبردار را شکل می دهد. این نکته نشان دهنده تأثیر عوامل پیرازبانی و فرازبانی در سخن گفتن است.

- معصومیان (۱۳۹۲)، گوینده اخبار صداوسیما، در سایت فن بیان، شش حرکتی را که هنگام صحبت کردن باید از انجام آن‌ها پرهیز کرد، «کُشنده» نامیده است. این شش حرکت عبارت‌اند از:
۱. نگاه به زمین به جای مخاطبان: نشانه کمبود اعتمادبه‌نفس و عصبی بودن است.
  ۲. خمیدگی: نشانه نداشتن قدرت و اعتمادبه‌نفس است.
  ۳. تکان خوردن، جنبیدن و پیچ‌وتاب خوردن: نشانه عصبی و ناآرام بودن و ناتوانی در کنترل امور است.
  ۴. بی‌حرکت ایستادن: نشانه انعطاف‌پذیر نبودن و کسل‌کننده، بی‌انرژی و خسته بودن است.
  ۵. قرار دادن دست‌ها در داخل جیب: نشان‌دهنده بی‌علاقگی و بی‌تعهد بودن سخنور نسبت به موضوع است.
  ۶. استفاده از ژست‌های ساختگی: منعکس‌کننده افکار بسیار پیچیده یا ریاکاری است.
- توجه معصومیان (۱۳۹۲) به نشانه‌شناسی رفتار و فاکتورهای فرازبانی مؤثر در سخنوری، قابل توجه است.
- مطهری در کتاب *خطابه و منبر، سخنرانی و خطابه* را از لحاظ فنی و علمی در منطق، یکی می‌داند و معتقد است که خطابه یکی از فنون پنج‌گانه سخن و کلام است (مطهری، ۱۳۹۱: ۳۲۰). در منطق، پنج صنعت (پنج هنر) سخنی وجود دارد که به آن‌ها صنعت خمس می‌گویند و از سوی ارسطو معرفی شده‌اند. یکی از آن‌ها، فن خطابه است. به عقیده مطهری، خطابه به این دلیل که یک هنر یا فن است و هنر و فن معمولاً ممکن است اثر اجتماعی داشته باشد، عامل اجتماعی به‌شمار رود و یک فکر و یا یک عقیده را تقویت یا تضعیف کند، از بزرگ‌ترین عوامل اجتماعی به‌شمار می‌رود و هیچ هنری به‌اندازه خطابه اثر اجتماعی ندارد.
- حکیمی^{۱۸} در بیان اهمیت نقش ادبیات در سخنوری، از استادانی مانند جرجانی و زمخشری یاد می‌کند که به شاگردان خود سفارش می‌کردند که همواره با آثار ادبی و نوشته‌های هنرمندانه ارتباط داشته باشند تا بتوانند سخنی جذاب و دلنشین بگویند، توان به‌تصویر کشیدن ماهرانه وقایع را بیابند و بر مخاطبان خود بیشتر تأثیر بگذارند (حکیمی، ۱۳۸۴: ۴۱).

۳. چارچوب نظری پژوهش

در این پژوهش، برای ارزیابی تعدادی مؤلفه مؤثر بر کیفیت گفتار و فن بیان سخنگویان، یک پرسشنامه تنظیم کردیم. برای گردآوری این مؤلفه‌ها یا عوامل زبانی و غیرکلامی، اصول و نظریه‌های گرایس (۱۹۷۵)، یول و برون (۱۹۸۹) و ادلوند و گاستافسون (۲۰۱۰) در چارچوب نشانه‌شناسی اکو (۱۹۷۹) را تلفیق کردیم. در این بخش، هریک از این نظریه‌ها را به‌طور کوتاه توضیح می‌دهیم.

گرایس مؤلفه‌های مهم در تبادل کلامی سخنگویان را به‌عنوان «اصول همیاری»^{۱۹} مطرح کرده است. این اصول شامل چهار قاعده زیر می‌شود:

۱. کمیت: در مکالمه، باید اطلاعات کافی مبادله شود؛ نه کمتر و نه بیشتر.
  ۲. کیفیت: چیزی بیان شود که از درستی آن آگاه هستیم و دلایل کافی برای آن وجود دارد.
  ۳. ارتباط: مشارکت در مکالمه باید کاملاً به موضوع مربوط و با آن هم‌سو باشد.
  ۴. شیوه: بیان باید واضح و شفاف، بدون ابهام، مختصر و منظم باشد (Grice, 1975: 51).
- یول و برون در کتاب *تحلیل گفتمان*، زبان را دارای دو کارکرد «ایجاد ارتباط» و «مبادله اطلاعات» دانسته‌اند (Yule & Brown, 1989: 4). آن‌ها زبان گفتاری را در بحث تعاملات اجتماعی برای ایجاد ارتباط مطرح می‌کنند و علاوه بر عوامل زبانی، عواملی چون کیفیت صدا، اشارات و حرکات چهره، حالت‌های بدن و طرز ایستادن و نشستن را بر آن مؤثر می‌دانند.
- ادلوند و گاستافسون (۲۰۱۰) معتقدند که در تعاملات و ارتباطات انسانی، مکالمه رودرو^{۲۰} جایگاه ویژه‌ای دارد و در این نوع برقراری ارتباط، علاوه بر تولید صدا، عواملی چون اشاره و حرکت، زبان بدن، رفتار و محرک درونی سخنگو^{۲۱} تأثیر دارند. ادلوند و گاستافسون در تحلیل مکالمه‌های سوئدی و نروژی، علاوه بر ویژگی‌های زبانی، به عوامل غیرکلامی و مکتب‌ها توجه ویژه‌ای دارند (هدنر و ادلوند، ۲۰۱۰).

عوامل مذکور در چارچوب نشانه‌شناسی اکو بهتر معنا می‌یابند. به عقیده اکو، نشانه لزوماً زبان‌شناختی نیست و ممکن است حاصل تعامل کل فرهنگ و ارزش‌های انسانی باشد.^{۲۲} او در کتاب *نظریه نشانه‌شناسی*، بر این مسئله تأکید می‌کند که وقتی در برقراری ارتباط، انسان مقصد و مخاطب است (نه لزوماً یک نشانه)، انسان مجموعه قوانین حاکم بر شرایط ارتباط را تعیین

می‌کند (Eco, 1979: 9); بنابراین، نمی‌توانیم نشانه‌شناسی را مستقل از نشانه‌شناسی ارتباطات تعریف کنیم. وی نشانه را به مفهوم کلاسیک آن نفی می‌کند و از وجود پدیده‌ای پویاتر، ناپیستا و گذرا به نام «نقش نشانه‌ای» سخن می‌گوید. نقش نشانه‌ای زمانی تحقق می‌یابد که دو نقشگر بیان و محتوا با هم رابطه همبستگی دوسویه داشته باشند. اکو در مورد فرهنگ، دو فرضیه زیر را مطرح می‌کند:

۱. کل فرهنگ باید به عنوان یک پدیده نشانه‌شناختی مطالعه شود؛
۲. تمام جنبه‌های یک فرهنگ ممکن است به عنوان محتوای یک فعالیت نشانه‌شناسی مطالعه شود (Ibid: 22).

اکو بیشتر بر کاربردشناسی نشانه‌ها تأکید دارد. در شرایطی که ساختارگرایان همواره با تأکید بر ساختار، از بافت‌ها و شرایط گفتمانی، فرهنگی، اجتماعی و روانی غافل ماندند، او با گرایش به ابعاد کاربردشناختی کوشید جنبه‌های معناشناختی و نحوی تحلیل نشانه‌ها را تکمیل کند (Eco, 1984: 156). اکو با اعتقاد به لزوم بررسی نشانه‌ها براساس زمینه اجتماعی و فرهنگی‌شان، نظریه «نشانه‌پردازی نامحدود»^{۲۲} را مطرح کرد؛ نظریه‌ای که فهم نشانه‌شناختی صحیح را به شناخت تمام ابعاد یک اثر وابسته می‌داند. این شناخت سلسله‌مراتبی است و شامل لایه‌ها و جنبه‌های درونی دیگری می‌شود (Ibid, 1994: 203).

۴. روش تحقیق و ارائه داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر را به روش میدانی از طریق صد نفر بزرگسال فارسی‌زبان در مورد کیفیت فن بیان ده سخنگوی فارسی‌زبان (پنج نفر مرد و پنج نفر زن) گردآوری کردیم. برای این کار، پرسش‌نامه‌هایی متشکل از ۲۱ پرسش را در اختیار صد نفر بزرگسال فارسی‌زبان قرار دادیم تا با دیدن ده فیلم یک‌دقیقه‌ای از ده سخنگو، ابتدا سخنران برتر را انتخاب کنند و سپس در مورد جزئیات کیفیت فن بیان آن‌ها نظر دهند و به عوامل تعیین‌شده در پرسش‌نامه امتیاز «عالی»، «خوب»، «متوسط»، «ضعیف» یا «نمی‌دانم» دهند. سپس نظرات آن‌ها را که در مجموع ۲۱ هزار مورد بود، به صورت آماری تجزیه و تحلیل کردیم. ده نمونه فیلم سخنران‌ها را از طریق شبکه‌های تلویزیونی ایران با دوربین دیجیتال کنون^{۲۴} ضبط کردیم که البته نام و جایگاه اجتماعی این افراد را ذکر نخواهیم کرد. همچنین، سعی کردیم گفتار افرادی را ضبط کنیم که

فی‌البداهه سخن می‌گفتند. برای نمونه، مصاحبه‌ها یا نشست‌های زنده تلویزیونی را ضبط کردیم، نه گفتار بازیگران و مجریانی را که سخنانشان از پیش تعیین و یا ازسوی نویسنده یا نویسندگان نوشته شده است. گفتار آزاد یا گفتار فی‌البداهه یکی از نمودهای گفتار پیوسته هدفمند برای نمونه‌برداری از گفتار افراد سالم بزرگسال در ارزیابی‌های زبانی به‌شمار می‌آید. در این نمونه‌برداری، گوینده یا به انتخاب خودش درباره موضوعی گفت‌وگو می‌کند و یا موضوعی مانند شغل، بیماری، خانواده، مسائل روز و یا شرح موضوعی مانند مسافرت را به او پیشنهاد می‌دهند تا درباره آن سخن بگوید. سپس یک دقیقه از گفتار پیوسته آن‌ها به‌عنوان نمونه، انتخاب و بازنویسی می‌شود (نیلی‌پور، ۱۳۷۱، ۱۳۸۰، ۱۳۹۰).

هنریچسن (۲۰۰۹) در فصل سوم کتاب *نظریه زبانی و صدای خام*، روش انجام پژوهش‌های متعدد در زمینه ارتباط‌های چندوجهی مکالمه در مورد زبان‌های مختلف را روش «Raw Data» به‌معنی «داده‌های خام» می‌نامد. منظور از این روش، تحلیل گفتار فی‌البداهه افراد در شرایط معمولی خود است، نه در محیط آزمایشگاهی و یا براساس متن‌های از پیش معین. در این پژوهش، نمونه‌گیری از گفتار سخنران‌ها به‌روش دیداری-شنیداری، مانند تحقیق ادلوند و همکاران (۲۰۱۰)، انجام شده است که توضیحات آن در کتاب هنریچسن آمده است.

برای بررسی پایایی^{۲۵} پرسش‌نامه نظرسنجی جامعه آماری، یک هفته پس از اینکه گویشوران پرسش‌نامه‌ها را پر کردند، از حدود چهار نفر از آن‌ها خواستیم که تک‌تک فیلم‌های یک دقیقه‌ای سخنگویان را بازبینی کنند و پرسش‌نامه را دوباره بعد از تماشای هر فیلم پر کنند. پس از مقایسه و محاسبه عددی هر دو پرسش‌نامه گویشوران در تمام مشخصه‌ها که به‌فاصله زمانی یک هفته آن را تکمیل کردند، پایایی آزمون را تعیین کردیم. به‌کمک ضریب همبستگی درون‌طبقه‌ای (ICC) Intra class coefficient، آن را محاسبه و بررسی کردیم^{۲۶}. بررسی ضریب همبستگی هریک از مشخصه‌ها با کل پرسش‌نامه را با استفاده از روش ضریب همبستگی پیرسون^{۲۷} انجام دادیم که این مقدار بین ۱/۰۰- تا ۱/۰۰+ است. ۱/۰۰- نشان‌دهنده رابطه منفی کامل و ۱/۰۰+ نشان‌دهنده رابطه مثبت کامل است. پس از انجام محاسبات آماری (ازسوی کارشناس آمار)، مقدار ICC برای کل پرسش‌نامه برابر ۰/۸۸ به‌دست آمد که ارتباط بالا بین آزمون و تکرار آزمون^{۲۸} با فاصله یک هفته معین شد.

پرسش‌نامه ارزیابی عامل‌های نشانه‌شناختی زبان در این پژوهش که از چارچوب نظری

برگرفته شده، از چهار طبقه اصلی عوامل زبانی، پیرازبانی، فرازبانی و پادگفتمانی تشکیل شده است که هریک دارای زیرمشخصه‌های زیر هستند:

- الف. عوامل زبانی:** ۱. گفتار ساده و واضح؛ ۲. نفوذ کلام و سخن تأثیرگذار؛ ۳. بلاغت یعنی گنجاندن معانی بسیار در کلام کوتاه؛ ۴. کاربرد استعاره؛ ۵. گفتار منسجم و پیوسته (درمقابل گفتار غیرپیوسته و همراه با مکث و وقفه)؛ ۶. دستور زبان صحیح و ۷. تلفظ صحیح کلمات.
- ب. عوامل پیرازبانی:** ۱. کیفیت و جنس صدا؛ ۲. بلندی و رسایی صدا؛ ۳. برجسته‌سازی مناسب کلمات؛ ۴. سرعت گفتار و ۵. وجود احساس در بیان.
- ج. عوامل فرازبانی:** ۱. حرکات جذاب دست و بدن؛ ۲. شیوه ایستادن و نشستن؛ ۳. نگاه نافذ؛ ۴. لباس و پوشش مناسب؛ ۵. زیبایی چهره؛ ۶. بداهه‌گویی، تسلط بر موضوع و حضور ذهن و ۷. ارتباط و تعامل با شنونده.
- د. عوامل پادگفتمانی**^{۴۹}: کاربرد احادیث، داستان، روایت و مثل و ارجاع علمی یا نقل قول (با ذکر عباراتی مانند همان‌طور که گفتیم، آن‌طور که مشخص است، به‌فرمایش، به‌قول و ...).

۴-۱. مقایسه وضعیت کیفیت فن بیان ده نمونه گفتار به‌طور کلی، از نظر شنوندگان

فارسی‌زبان

۱۹ مورد از ۲۱ مشخصه پرسش‌نامه، به عوامل کیفیت فن بیان مربوط هستند که شنوندگان به هر مشخصه امتیاز عالی، خوب، متوسط، ضعیف یا نمی‌دانم (معادل ۴ تا صفر) دادند. در پرسش ۲۰، از شنوندگان درمورد کیفیت فن بیان هر سخنگو پرسیدیم که از عالی تا ضعیف متغیر پاسخ دادند. در پرسش ۲۱، از شنوندگان خواستیم از بین ده سخنرانی که فیلم آن‌ها را دیدند، سخنران برتر را انتخاب کنند.

از نظر شنوندگان، سخنگوی شماره ۹ با میانگین نمره ۵۱/۵۶ بهترین کیفیت فن بیان را دارد و پس از آن، سخنگوی شماره ۷ با میانگین ۴۹/۹۹ قرار دارد. نمونه‌گفتار سخنگوی شماره چهارم با میانگین ۲۷/۴۶ و سخنگوی شماره ۱۰ با میانگین ۳۲/۰۲ در رتبه‌های آخر قرار دارند. جدول ۱ نشان‌دهنده این نتایج است.

جدول ۱: نمره شنوندگان از جمع نمرات طیف کیفیت فن بیان، برحسب فیلم‌های مشاهده‌شده از نمونه‌های گفتار
Table 1. Minimum, Maximum, Mean and Standard Deviation of the Native Speakers from the Overall Score of Participant's Listeners Given to the Speakers' Speech Quality

رتبه فرد سخنگو	انحراف معیار	میانگین کل	حداکثر امتیاز	حداقل امتیاز	شماره فیلم نمونه‌های گفتار
	۱۳/۴	۴۱/۹۸	۷۵	۱۹	کل
۵	۱۱/۶۹	۴۴/۹۲	۷۴	۲۰	۱
۷	۱۱/۷۴	۴۰/۹۲	۶۷	۱۹	۲
۳	۱۲/۳۳	۴۹/۶۵	۷۵	۲۷	۳
۱۰	۷/۴۹	۳۷/۴۶	۵۰	۱۹	۴
۴	۱۱/۹۱	۴۵/۷	۶۷	۱۹	۵
۶	۱۱/۲۵	۴۴/۴	۷۱	۱۹	۶
۲	۱۱/۱۸	۴۹/۹۹	۷۴	۱۹	۷
۸	۱۰	۳۳/۵۳	۶۹	۱۹	۸
۱	۱۰/۸	۵۱/۵۶	۵۵	۲۳	۹
۹	۹/۳۱	۳۲/۰۲	۷۵	۱۹	۱۰

با مقایسه پرسش ۲۰ در هر پرسش‌نامه و میانگین امتیازات شنوندگان به ۱۹ مشخصه دیگر، نتیجه یکسانی نیافتیم؛ یعنی پس از امتیازدهی (ضعیف تا عالی) شنوندگان به تک‌تک مؤلفه‌ها در ۱۹ مشخصه، در پایان طی یک سؤال، از آن‌ها پرسیده می‌شد که به‌نظر شما درکل، فن بیان این سخنگو چگونه است. نتایج آماری امتیازات جزءبه‌جزء ارزیابی جامعه آماری در زیرمشخصه‌ها، همان نظری را نشان می‌دهند که جامعه آماری در پرسش آخر درمورد کیفیت فن بیان آن نمونه‌گفتار داده است. برای نمونه، اگر میانگین حاصل جمع ارزیابی فرد الف درمورد سخنگوی یک، عدد بالای سطح متوسط را نشان می‌دهد، وی در پاسخ به پرسش آخر (ارزیابی فن بیان فرد سخنگو به‌طور کلی) نیز پاسخ «خوب یا عالی» داده است. به این ترتیب، ضریب همبستگی اسپیرمن بین نمره گویشوران از حاصل جمع نمره ۱۹ مشخصه کیفیت فن بیان و نمره اجمالی آن‌ها ۰/۸۷۲ است که بسیار قوی است و بر اعتبار درونی ابزار سنجش پژوهش، یعنی پرسش‌نامه متشکل از مشخصه‌های زبانی و غیرکلامی، دلالت دارد. جدول ۲

میانگین نمره نگرش شنوندگان را از سؤال اجمالی در پرسش آخر درمورد «کیفیت فن بیان فرد سخنگو درکل» نشان می‌دهد.

جدول ۲: میانگین نمره شنوندگان از نمره اجمالی آن‌ها از کیفیت فن بیان، در ۱۰ فیلم نمونه‌گفتارهای مورد بررسی
Table 2. the Speakers' Rank According to the Final Question of Questionnaire Based on the Listeners' Attitude

رتبه	میانگین شاخص	شماره نمونه‌های گفتار
۶	۲/۲۹	۱
۷	۲/۲۱	۲
۳	۲/۶۲	۳
۱۰	۱/۱۸	۴
۴	۲/۴۱	۵
۵	۲/۴۱	۶
۲	۲/۸۱	۷
۸	۱/۷	۸
۱	۲/۹۴	۹
۹	۱/۶	۱۰

براساس رتبه‌های به‌دست‌آمده و مقایسه نمرات با حد متوسط (عدد ۲)، چنین ارزیابی می‌کنیم که به‌ترتیب سخنگویان شماره ۹، ۷، ۳، ۵، ۶، ۱ و ۲ نمرات بالای حد متوسط را و شماره‌های ۸، ۱۰ و ۴ میانگین نمره زیر حد متوسط (نمره ضعیف) را به‌دست آورده‌اند. در ادامه، نتایج ارزیابی شنوندگان و امتیازات داده‌شده به مشخصه‌های چهار عامل زبانی، پیرازبانی، فرازبانی و یادگفتمانی افراد سخنگو را ارائه می‌کنیم.

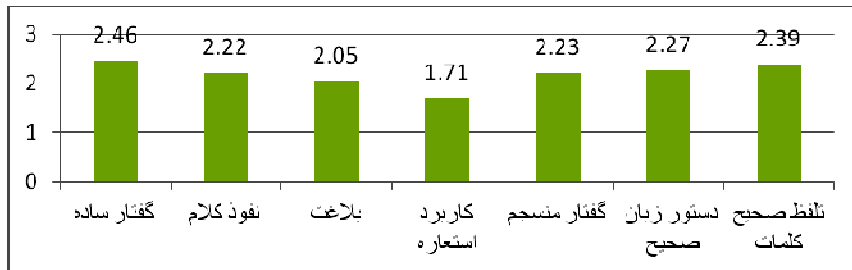
۲-۴. نتایج نگرش شنوندگان به فاکتور زبانی در نمونه گفتارهای سخنوران

عوامل زبانی در این پرسش‌نامه ۷ شاخص هستند. چگونگی امتیازات شنوندگان فارسی‌زبان به گفتار افراد سخنور در این بخش را به‌صورت جدول و نمودار زیر نشان می‌دهیم. با بررسی نظرسنجی روشن می‌شود که ۵۳/۹ درصد آن‌ها شاخص «گفتار ساده و واضح» را در حد خوب و عالی و ۲۱/۱ درصد این عامل زبانی سخنگویان را ضعیف ارزیابی کرده‌اند. همچنین، ۴۹/۳

درصد از امتیازات به مشخصه «تلفظ صحیح کلمات» در حد خوب و عالی بوده است و از نظر ۲۲/۹ درصد، این شاخص ضعیف است.

جدول ۳: نگرش شنوندگان به وضعیت شاخص‌های عامل زبانی استفاده‌شده در فیلم نمونه گفتارهای سخنوران
Table3. The Listeners' Attitude Towards the Quality of the "Linguistic Factors" in the Speakers' Speech

شاخص	ضعیف		متوسط		خوب		عالی		بی‌جواب		میانگین
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱. گفتار ساده	۲۱۱	۲۱/۱	۲۴۸	۲۴/۸	۴۰۷	۴۰/۷	۱۳۲	۱۳/۲	۲	۰/۲	۲/۴۶
۲. نفوذ کلام	۳۰۱	۳۰/۱	۲۹۱	۲۹/۱	۳۰۷	۳۰/۷	۹۹	۹/۹	۲	۰/۲	۲/۲
۳. بلاغت	۳۳۱	۳۳/۱	۳۰۳	۳۰/۳	۲۷۸	۲۷/۸	۵۱	۵/۱	۳۷	۳/۷	۲/۰۵
۴. کاربرد استعاره	۳۵۴	۳۵/۴	۱۹۴	۱۹/۴	۹۸	۹/۸	۳۱	۳/۱	۳۲۳	۳۲/۳	۱/۷۱
۵. گفتار پیوسته	۲۸۴	۲۸/۴	۲۸۷	۲۸/۷	۲۳۳	۲۳/۳	۹۰	۹/۰	۶	۰/۶	۲/۲۳
۶. دستور صحیح	۲۴۴	۲۴/۴	۳۱۱	۳۱/۱	۳۳۹	۳۳/۹	۸۷	۸/۷	۱۹	۱/۹	۲/۲۷
۷. تلفظ صحیح	۲۲۹	۲۲/۹	۲۷۴	۲۷/۴	۳۷۱	۳۷/۱	۱۲۲	۱۲/۲	۴	۰/۴	۲/۳۹

نمودار ۱: میانگین نمره شنوندگان از مجموع هفت شاخص فاکتور زبانی
Graph1. The Listeners' Mean Score Given to "Linguistic Factors" of Speakers

پایین‌ترین امتیاز داده‌شده از سوی شنوندگان به کاربرد استعاره^۴ مربوط می‌شود. ۳۲/۳ درصد از شنوندگان به شاخص کاربرد استعاره پاسخ «بی‌جواب یا نمی‌دانم» داده‌اند؛ یعنی بسیاری از فارسی‌زبانان از این شاخص زبانی اطلاعی ندارند. باتوجه به درصد بالای بی‌جواب

در این شاخص، این مورد در محاسبه کلی عامل زبانی حذف می‌شود؛ زیرا در غیر این صورت، باعث حذف تعداد زیادی از داده‌ها در بخش آمار استنباطی می‌شود. از مجموع پاسخ‌ها، ۳۵/۴ درصد کاربرد استعاره را در گفتار افراد مورد بررسی، ضعیف ارزیابی کرده‌اند و تنها ۱۲/۹ درصد آن‌ها این شاخص را در حد خوب و عالی دانسته‌اند. براساس جدول ۳-۱، میانگین نمره شنوندگان از شاخص‌های این عامل از حداقل ۱/۷ (کاربرد استعاره) تا ۲/۴۶ (گفتار ساده و واضح) در نوسان است که تنها میانگین نمره شاخص کاربرد استعاره کمتر از ۲، یعنی حد متوسط، است. جدول ۳ و نمودار ۱ این نتایج را نشان می‌دهند.

با توجه به حذف شاخص کاربرد استعاره در آمار توصیفی، سنجش وضعیت عامل زبانی به وسیله ۶ شاخص انجام شده است. نمرات جامعه آماری شنوندگان ممکن است از حداقل نمره ۶ (ضعیف‌ترین ارزیابی) تا ۲۴ (بهترین ارزیابی) در نوسان باشد.

جدول ۴: حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمره افراد مورد بررسی از عامل زبانی

Table 4. Minimum, Maximum, Mean and Standard Deviation in Scores Given to "Linguistic Factors"

شاخص	تعداد زیرمشخصه‌های مؤثر	حداقل	حداکثر	میانگین کل	میانگین کل تقسیم بر ۶ مشخصه	انحراف معیار
مقدار	۶	۶	۲۴	۱۳/۵۶	۲/۳۵	۴/۶۹

نتیجه حاصل از آزمون «تی» تک‌متغیره نشان می‌دهد که میانگین نمره شنوندگان به عامل زبانی ۱۳/۵۶ است که بیش از میانگین نمره طیف، یعنی ۱۲، است. بنابراین، این نتیجه که عامل زبانی بر بهبود کیفیت فن بیان تأثیر دارد، قابل تعمیم به کل جامعه آماری است. در این مورد، فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود (جدول ۵). نتیجه می‌گیریم که عوامل زبانی بر کیفیت فن بیان در زبان فارسی مؤثر هستند.

جدول ۵: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین نمره شنوندگان از عامل زبانی

Table 5. The level of Significance in Participants' Scores Given to "Linguistic Factors"

عامل	میانگین نمره	انحراف معیار	میزان تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
زبانی	۱۳/۵۶	۴/۶۹	۱۰/۱۹	۹۴۲	۰/۰۰۰

۳-۴. بررسی نگرش شنوندگان درباره عامل پیرازبانی در نمونه گفتارهای سخنوران

عامل پیرازبانی در این پژوهش با پنج شاخص سنجیده می‌شود. بررسی نگرش شنوندگان در مورد شاخص‌های مذکور نشان می‌دهد که این عامل در نمونه‌های گفتار سخنوران مورد بررسی، از وضعیت نسبتاً مناسبی برخوردار است. براساس جدول ۵ و نمودار ۲، میانگین نمره شنوندگان در مورد شاخص‌های پیرازبانی از حداقل ۲/۱۳ تا ۲/۵۱ نوسان دارد که همگی بیش از ۲، یعنی حد متوسط، است. نگرش شنوندگان در مورد عامل پیرازبانی در نمونه گفتارها به وسیله ۵ شاخص سنجیده شده است؛ در نتیجه، نمرات آن‌ها از حداقل ۵ (بدترین وضعیت) تا ۲۰ (بهترین وضعیت) نوسان خواهد داشت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که نمره آن‌ها از طیف پیرازبانی از ۵ تا ۲۰ نوسان داشته است. میانگین نمرات این طیف ۱۱/۵۵ است که بیش از ۱۰، یعنی بیش از حد متوسط، است و تفاوت معنی‌دار دارد؛ یعنی مشخصه‌های پیرازبانی بر کیفیت فن بیان مؤثر هستند. همچنین، سخنگوی شماره ۹ که از نظر شنوندگان، برترین کیفیت فن بیان را داشته است، در این بخش نیز بالاترین امتیاز را کسب کرده است.

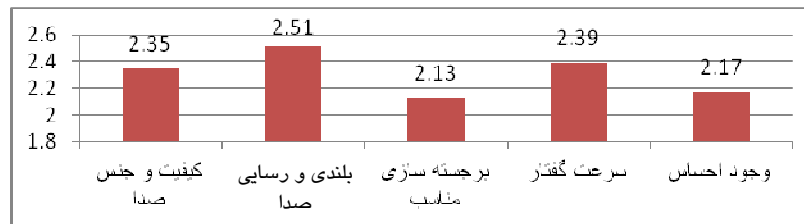
جدول ۶: حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمره گویشوران از طیف پیرازبانی در نمونه گفتار
Table 6. Minimum, Maximum, Mean and Standard Deviation in Scores Given to "Para-linguistic Factors"

شاخص	تعداد زیرمشخصه	حداقل	حداکثر	میانگین کل	میانگین کل تقسیم بر ۵ مشخصه	انحراف معیار
مقدار	۵	۵	۲۰	۱۱/۵۵	۲/۳۱	۴/۰۶

جدول ۷: نگرش گویشوران در مورد وضعیت شاخص‌های عامل پیرایه‌بانی در نمونه گفتار

Table 7. The Listeners' Attitude Towards the Quality of the "Para Linguistic Factors" in the Speakers' Speech

میانگین	بی‌جواب		عالی		خوب		متوسط		ضعیف		شاخص
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲/۳۵	۰/۳	۳	۱۲/۴	۱۲۴	۳۵/۵	۳۵۵	۲۶/۶	۲۶۶	۲۵/۲	۲۵۲	کیفیت و جنس صدا
۲/۵۱	۰/۳	۳	۱۵/۸	۱۵۸	۴۰/۵	۴۰۵	۲۲/۳	۲۲۳	۲۱/۱	۲۱۱	بلند و رسایی صدا
۲/۱۳	۲/۹	۲۹	۶/۴	۶۴	۳۰	۳۰۰	۲۹/۲	۲۹۲	۳۰/۵	۳۰۵	برجسته‌سازی مناسب
۲/۳۹	۲/۹	۲۹	۱۰/۹	۱۰۹	۳۹/۴	۳۹۴	۲۷	۲۷۰	۲۲/۴	۲۲۴	سرعت گفتار
۲/۱۷	۰/۶	۶	۱۰/۱	۱۰۱	۳۰	۳۰۰	۲۶/۳	۲۶۳	۳۳	۳۳۰	وجود احساس در بیان

نمودار ۲: میانگین نمره گویشوران از شاخص‌های پیرایه‌بانی

Graph 2. The Listeners' Mean Score Given to "Para-linguistic Factors" of Speakers

جدول ۸: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین نمره گویشوران از عامل پیرایه‌بانی با نمره ملاک (۱۰)

Table 8. The Level of Significance in Participants' Scores Given to "Para-linguistic Factors"

عامل	میانگین نمره	انحراف معیار	میزان تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
پیرایه‌بانی	۱۱/۵۵	۴/۰۶	۱۱/۷۹	۹۵۶	۰/۰۰۰

۴-۴. بررسی وضعیت عامل فرازبانی در نمونه گفتار سخنوران از نظر شنوندگان

عامل فرازبانی در این ارزیابی دارای ۷ شاخص است. با بررسی نگرش شنوندگان در مورد

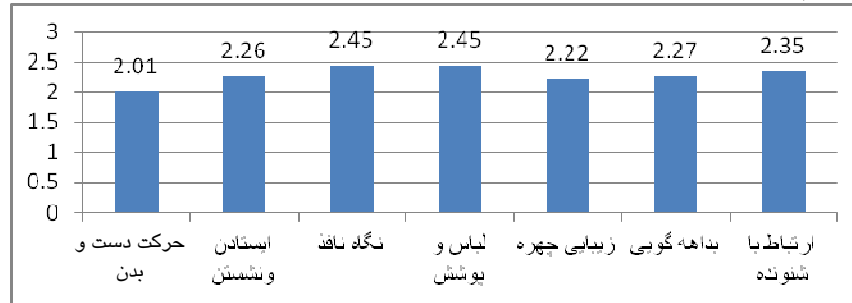
شاخص‌های مذکور روشن می‌شود که ۵۱/۷ درصد آن‌ها وضعیت لباس و پوشش نمونه‌های گفتار را در حد خوب و عالی ارزیابی کرده‌اند. همچنین، ۴۲/۲ درصد آن‌ها بداهه‌گویی را در نمونه‌های گفتار در حد خوب و عالی دانسته‌اند. میانگین شاخص‌ها از حداقل ۲/۰۱ تا ۲/۴۵ نوسان دارد که همگی بیش از ۲، یعنی حد متوسط، هستند (جدول‌های ۹ و ۱۰ و نمودار ۳). سخنگوی شماره ۹ که از نظر شنوندگان، برترین کیفیت فن بیان را دارد، در این بخش نیز بالاترین امتیاز را کسب کرده است.

جدول ۹: حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف معیار نمره گویشوران نسبت به عامل فرازبانی
Table 9. Minimum, Maximum, Mean and Standard Deviation in Scores Given to "Non-Linguistic Factors"

شاخص	تعداد گویه	حداقل	حداکثر	میانگین کل	میانگین کل تقسیم بر ۷ شاخص	انحراف معیار
مقدار	۷	۷	۳۸	۱۵/۴۷	۲/۳۱	۴/۹۹

جدول ۱۰: نگرش شنوندگان درمورد شاخص‌های عامل فرازبانی در گفتار سخنوران
Table 10. The listeners' Attitude Towards the Quality of the "Non- Linguistic Factors" in the Speakers' Speech

میانگین	بی‌جواب		عالی		خوب		متوسط		ضعیف		شاخص
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲/۰۱	۰/۵	۵	۵/۶	۵۶	۲۶/۷	۲۶۷	۳/۱	۳۱	۳۷/۱	۳۷۱	حرکت جذاب دست و بدن
۲/۲۶	۰/۲	۲	۶/۶	۶۶	۳۷/۶	۳۷۶	۳/۱	۳۱۰	۲۴/۶	۲۴۶	شیوه ایستادن و نشستن
۲/۴۵	۲/۸	۲۸	۶/۶	۶۶	۲۸/۸	۲۸۸	۲۷/۷	۲۷۷	۳۴/۱	۳۴۱	نگاه نافذ
۲/۴۵	۱	۱۰	۱۲/۶	۱۲۶	۳۹/۱	۳۹۱	۲۷/۴	۲۷۴	۱۹/۹	۱۹۹	لباس و پوشش
۲/۲۲	۱/۴	۱۴	۴/۶	۴۶	۳۴	۳۴۰	۲۸/۶	۲۸۶	۲۱/۴	۲۱۴	زیبایی چهره
۲/۲۷	۱/۹	۱۹	۹/۶	۹۶	۳۲/۶	۳۲۶	۳۰/۷	۳۰۷	۲۵/۲	۲۵۲	بداهه‌گویی
۲/۳۵	۰/۶	۶	۹/۷	۹۷	۳۳/۶	۳۳۶	۲۷/۸	۲۷۸	۲۸/۳	۲۸۳	ارتباط با شنونده

نمودار ۳: میانگین نمره شنوندگان به شاخص‌های فرازبانی در گفتار سخنوران

Graph3. The Listeners' Mean Score Given to "Non-linguistic Factors" of Speakers

میانگین نمره شنوندگان به مشخصه‌های فرازبانی، بیش از حد متوسط آن (۱۴) است و تفاوت معنی‌دار دارد؛ بنابراین، نگرش افراد به این عامل نشان می‌دهد که مشخصه‌های فرازبانی بر کیفیت فن بیان مؤثر هستند (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین نمره شنوندگان از عامل فرازبانی با نمره ملاک (۱۴)

Table11. The Level of Significance in Participants' Scores Given to "Non-Linguistic Factors"

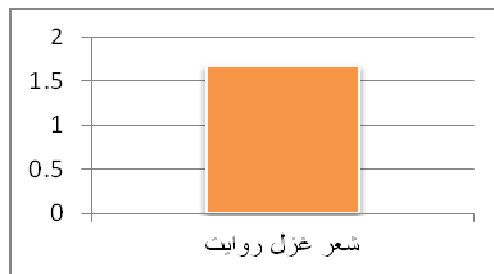
عامل	میانگین نمره	انحراف معیار	میزان تی	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
فرازبانی	۱۵/۴۷	۴/۹۹	۹/۰۷	۹۴۶	۰/۰۰۰

۴-۵. بررسی نگرش شنوندگان به عامل پادگفتامانی در نمونه گفتارهای سخنوران برای بررسی نگرش شنوندگان درباره عامل پادگفتامانی در نمونه گفتارهای مشاهده‌شده، با توجه به محتوای گفتار توصیفی افراد در این پژوهش، شاخص کاربرد شعر، مثل، روایت و نقل قول است. عامل پادگفتامانی پس از نگرش شنوندگان در مورد کاربرد استعاره، پایین‌ترین امتیاز را داشته است که از این آمار، ۴۹ مورد بی‌جواب بوده‌اند. ۵۳ درصد شنوندگان کاربرد موارد پادگفتامانی را در گفتار اکثریت ده سخنگوی مورد بررسی در این پژوهش ضعیف می‌دانند. میانگین نمره شنوندگان از این شاخص ۱/۶۸ است که کمتر از میانگین تک‌شاخص این عامل،

یعنی ۲، است. در این مورد، فرض صفر تأیید و فرضیه تحقیق رد می‌شود. به سخن دیگر، از نظر شنوندگان فارسی‌زبان، در ارزیابی کیفیت فن بیان سخنگویان، عامل پادگفتمانی مؤثر و مهم نیست (جدول‌های ۱۲، ۱۳ و ۱۴ و نمودار ۴). این عامل در گفتار سخنگوی برتر پژوهش (شماره ۹) نیز بسیار کم به کار رفته است.

جدول ۱۲: نگرش شنوندگان به شاخص‌های عامل پادگفتمانی در نمونه گفتارهای سخنوران
Table 12. Minimum, Maximum, Mean and Standard Deviation in Scores Given to "Pro-Enunciation Factors"

میانگین	بی‌جواب		عالی		خوب		متوسط		ضعیف		شاخص
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱/۶۸	۴/۹	۴۹	۳/۲	۳۲	۱۵/۹	۱۵۹	۲۲	۲۳۰	۵۳	۵۳۰	کاربرد شعر، نقل قول مثل، روایت

نمودار ۴: میانگین نمره شنوندگان به شاخص پادگفتمانی

Graph 4. The Listeners' Mean Score Given to "Pro-Enunciation factors" of Speakers

جدول ۱۳: حداقل، حداکثر، میانگین و انحراف‌معیار نمره شنوندگان از طیف پادگفتمانی در نمونه گفتارها

Table 13. The listeners' Attitude Towards the Quality of the " Pro-Enunciation Factors" in the Speakers' Speech

انحراف‌معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	تعداد زیرمشخصه	شاخص
۰/۸۷	۱/۶۸	۴	۱	۱	مقدار

جدول ۱۴: آزمون معنی‌داری تفاوت میانگین رتبه‌ای نمره شنوندگان به عامل پادگفتامانی
Table 14. The Level of Significance in Participants' Scores Given to " Pro-Enunciation Factors"

عامل	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	میزان خی‌دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
پادگفتامانی	۱/۶۸	۱/۳۲	۱۵۹/۳۹	۱	۰/۰۰۰
ملاک	۲	۱/۶۸			

۵. نتیجه‌گیری

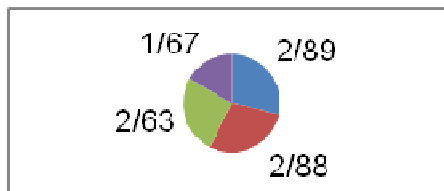
با توجه به آمار به‌دست‌آمده از بخش قبل، حال می‌خواهیم بدانیم که از نگاه شنوندگان فارسی زبان، کدام عامل در فن بیان سخنوران مؤثرتر است.

با مقایسه امتیازات شنوندگان به مشخصه‌های بررسی‌شده، درمی‌یابیم که عامل‌های پیرازبانی و فرازبانی به‌ترتیب بیش‌از دو عامل زبانی و پادگفتامانی اهمیت دارند. نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان می‌دهد که عامل پیرازبانی با میانگین عددی ۲/۸۷ و میانگین رتبه‌ای ۲/۸۹ بیشترین تأثیر را بر کیفیت فن بیان سخنگویان دارد و عامل فرازبانی با فاصله بسیار نزدیک با آن در رتبه دوم قرار دارد. عامل زبانی در جایگاه سوم قرار دارد و عامل پادگفتامانی با میانگین عددی ۱/۶۸ و میانگین رتبه‌ای ۱/۶۷ کمترین تأثیر را بر کیفیت فن بیان دارد. این نتایج با توجه به میزان خی‌دو به‌دست‌آمده ($\chi^2 = 539/06$) در سطح ۹۵ درصد معنی‌دار و قابل تعمیم به کل جامعه آماری است. با توجه به توصیف و شناخت دقیق مشخصه‌های مربوط در زبان و فرهنگ فارسی، راهکارهای بهبود و تقویت این عناصر تأثیرگذار در کیفیت فن بیان تعیین می‌شوند.

جدول ۱۵: مقایسه میزان تأثیر عوامل نشانه‌شناختی بر کیفیت فن زبان
Table 15. Comparison of the Semiotic Factors' Influence on Speech Techniques Quality

عامل	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	χ^2	d.f	Sig
زبانی	۲/۲۵	۲/۶۳	۵۳۹/۰۶	۳	۰/۰۰۰
پیرازبانی	۲/۳۱	۲/۸۹			
فرازبانی	۲/۳۱	۲/۸۸			
پادگفتامانی	۱/۶۸	۱/۶۷			

همان‌طور که در چارچوب نظری پژوهش، یعنی نشانه‌شناسی اکو هم مطرح کردیم، نشانه لزوماً زبان‌شناختی نیست و ممکن است حاصل تعامل کل فرهنگ و ارزش‌های انسانی باشد. در نشانه‌شناسی، فرهنگ خود یک متن قابل واکاوی است. بنابراین، فرهنگ یک کل منسجم و ساختاری واحد نیست؛ بلکه مخزنی حاوی الگوهای متکثر فرهنگی در نظر گرفته می‌شود (ویسی‌حصار و توانگر، ۱۳۹۳). نتایج حاصل از نظرسنجی شنوندگان مبنی بر اهمیت عوامل پیرازبانی و فرازبانی در چگونگی کیفیت فن بیان سخنگویان، نظریه نشانه‌شناسی اکو را تأیید می‌کند؛ یعنی هریک از عوامل مذکور ممکن است در یک جامعه زبانی، مثبت یا منفی تلقی شود. حتی در یک جامعه واحد نیز چگونگی یک عامل مربوط به بیان ممکن است از موقعیتی تا موقعیت دیگر متفاوت ظاهر شود. برای نمونه، استفاده زیاد حرکات دست معلم در یک کلاس درس ممکن است بسیار مؤثر و مفید باشد؛ اما همین عامل فرازبانی هنگام صحبت کردن یک زن ایرانی در مقابل جنس مخالف ممکن است منفی و دور از شأن به‌نظر برسد. در این پژوهش نیز انتخاب سخنگوی شماره ۹ به‌عنوان سخنگوی برتر از سوی ۵۲ درصد از جامعه آماری و مقایسه امتیازات کامل وی در مشخصه‌های پیرازبانی و فرازبانی، گویای این واقعیت است که از منظر شنوندگان فارسی‌زبان، کیفیت صدا، ظاهر، پوشش مناسب و مشخصه‌های دیگر عوامل پیرازبانی و فرازبانی در بیان، ارزش محسوب می‌شوند و در کیفیت سخنوری و فن بیان، جایگاه ویژه‌ای دارند.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. logos
2. ethos
3. pathos
4. Hermogenes
5. Marcus Tullius Ciceron

نویسنده، سیاست‌مدار و خطیب نامی رومی (۴۳ تا ۱۰۶ میلادی) که همانند ارسطو، افلاطون و سقراط از منتقدان سوفسطایی بود.

۶. استاد دانشگاه میشیگان و شیکاگو که حرکات و نشانه‌شناسی دست را مطالعه می‌کند.

7. "Gesture-first" Theory

8. CNN

9. Fox NEWS

10. *Walker's secret: Foolproof presentations*

۱۱. این کتاب پرفروش‌ترین کتاب سال ۲۰۰۹ از نظر USA Today و ژورنال Wall street و همچنین بهترین کتاب Business Week شد.

12. Barack Obama

13. www.Forbes.com

۱۴. میزری یکی از مربیان قدرتمند سخنرانی در دنیا به‌شمار می‌رود که رشته تحصیلی‌اش «روان‌شناسی متقاعدسازی در سخنرانی» بوده است.

15. *Speak up for your business*, 2014, eBook edition, available online.

16. In a sexual way

۱۷. مدیر مؤسسه سخنوری تیسفون.

<http://www.tispoon.org>

۱۸. محمدرضا حکیمی (متولد ۱۳۱۴) متفکر و نویسنده ایرانی است که از وی با عناوینی چون «علامه»، «استاد» و «فیلسوف عدالت» یاد می‌شود. کتاب *الهی‌هوی* در مورد اقتصاد اسلامی شهرت و اعتبار خاصی در جهان اسلام دارد. علی شریعتی وی را به‌عنوان وصی خود برای هرگونه دخل و تصرف در آثارش انتخاب کرده بود. حکیمی در سال ۱۳۸۱ در مورد مبانی اسلام نامه‌ای به فیدل کاسترو نوشت.

19. cooperative Principle

20. face-to-face conversation

21. inter-speaker dynamics

۲۲. امبرتو اکو (متولد ۱۹۳۲)، نشانه‌شناس، مقاله‌نویس، فیلسوف، منتقد ادبی و رمان‌نویس ایتالیایی، نویسنده بسیاری از کتاب‌های داستانی، علمی و کودکان در قرن بیستم و استاد نشانه‌شناسی دانشگاه بولوگنا است. برجسته‌ترین نوشته‌های وی مملو از نشانه‌های ناب و ابداعات داستانی است.

23. Unlimited semiosis

24. Canon: SX 260 HS, Model: PC 1742

25. Reliability

۲۶. براساس تعریف ضریب همبستگی (مونرو، ۲۰۰۵)، ضریب همبستگی صفر تا ۰/۲۵ نشان‌دهنده ارتباط اندک، ۰/۲۶ تا ۰/۴۹ نشان‌دهنده ارتباط ضعیف، ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ نشان‌دهنده ارتباط متوسط، ۰/۷۰ تا ۰/۸۹ نشان‌دهنده ارتباط بالا و ۰/۹۰ تا ۱/۰۰ نشان‌دهنده ارتباط بسیار بالا است.

27. Pearson's R

28. Test- Retest

29. Pro-enunciation

در این پژوهش، فاکتورهای موردنظر براساس تعریف شعیری (۱۳۸۸) از پادگفتمان تعیین شده‌اند؛ یعنی وضعیتی که به هر گفتمان اجازه می‌دهد که راهکارهایی محافظتی برای خود در نظر بگیرد. در اینجا، منظور از «پاد» معنای علمی ضد نیست؛ بلکه منظور چیزی است که حامی و یاری‌کننده است.

30. internal validity

۳۱. استعاره به انتخاب یک نشانه به جای نشانه‌ای دیگر برحسب تشابه گفته می‌شود. به سخن دیگر، در ساخت استعاره، نام اصلی چیزی از آن جدا می‌شود و نام دومی جایگزین آن می‌شود که رعایت شباهت ظاهری و ارتباط عقلی بین آن‌ها مهم است (صفوی، ۱۳۸۷: ۲۶۹-۲۶۶).

۷. منابع

- امانی، محمود (۱۳۹۴). *تکنیک‌های سخنوری*. همدان: مؤسسه سخنوری تیسفون.
- تریسی، برایان (۱۳۸۸). *حرف بزن تا برنده شوی*. ترجمه پروین آقایی. قم: اشکذر.
- ثروتیان، بهروز (۱۳۸۳). *فن بیان در آفرینش خیال*. تهران: امیرکبیر.
- حکیمی، محمدرضا (۱۳۸۴). *ادبیات و تعهد در اسلام*. تهران: دلیل ما.
- دانشور، داود. (۱۳۸۹). *صدا و بیان برای بازیگر*. تهران: سمت.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۸۸). «پادگفتمان ادبی؛ رویکرد نشانه‌معناشناختی». *نشست تخصصی ماهانه مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی*.
- صفوی، کورش (۱۳۸۷). *درآمدی بر معنی‌شناسی*. تهران: سوره مهر و پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- گادامر، هانس گئورگ (۱۳۸۱). «آموزه قرن». ترجمه محمود عبادیان. *هنر و معماری: زیبایشناخت مؤسسه فرهنگی- هنری هنر معماری قرن*. ش ۷. صص ۲۰۹-۲۱۸.
- محمودی‌بختیاری، بهروز و مهسا معنوی (۱۳۹۵). «خشونت کلامی در نمایش‌نامه هاملت و سالاد فصل: رویکرد گفتمانی». *جستارهای زبانی* دانشگاه تربیت مدرس. د ۷، ش ۲ (پیاپی ۳۰)، خرداد و تیر، صص ۱۸۷-۲۰۵.
- معصومیان، فرزانه سادات (۱۳۹۲). «شش کار که هنگام حرف زدن نباید انجام دهیم».

<http://www.fanebayan.ir>

- مطهری، مرتضی (۱۳۹۱). *خطابه و منبر*. ج ۱. تهران: صدرا.
- ویسی‌حصار، رحمان و منوچهر توانگر (۱۳۹۳). «استعاره و فرهنگ: رویکردی شناختی به دو ترجمهٔ رباعیات خیام». *جستارهای زبانی* دانشگاه تربیت مدرس. د ۵. ش ۴ (پیاپی ۲۰). صص ۱۹۷-۲۱۸.

References:

- Amani, M. (2015). *Eloquence Techniques*. Tehran: Tisfoon [In Persian].
- Daneshvar, D. (2010). *Voice and Speech of Actors*. Tehran: SAMT [In Persian].
- Eco, U. (1979). *A Theory of Semiotics*. USA: Indiana University Press.
- ----- (1994). "Semantics, Pragmatics, and Text Semiotics". In: *The Limits of Interpretation: Advances in Semiotics*, USA: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (1979). *A Theory of Semiotics*. USA: Indiana University Press.
- Eco, Umberto (1984). *Semiotics and the Philosophy of Language*. USA: Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.
- Edlund, J. & J. Gustafson (2010). *Ask the Experts Part II: Analysis*. In eds. Linguistic Theory and Raw Sound by Henrichsen, P. J.: Copenhagen Business School.
- -----; J. Beskow; K. Elenius; K. Hellmer; S. Strombergson & D. House (2010). *Spontal: A Swedish Spontaneous dialoge Corpus of Audio-Video and Motion Capture*. Valetta, Malta.
- Gallo, C. (2012). *Barack Obama: A Master Class in Public Speaking*, <http://www.forbes.com/sites/carminegallos>.
- Grice, H. P. (1975). *Logic and Conversation*. In eds. P. Cole & J. Morgan, *Syntax and Semantics: Speech Acts*. New York: Academic Press.
- Hakimi, M. (2005). *Literature and Commitment in Islam*. Tehran: Dalil-e-ma Publications. [In Persian].

- Heldner, M. & J. Edlund (2010). "Pauses, Gaps and Overlaps in Conversations". Elsevier: *Journal of Phonetics*. Vol. 38, No. 4. Pp. 555-568
- Henrichsen, P. J. (2009). *Linguistic Theory and Raw Sound*. Copenhagen Studies in Language, Copenhagen Business School.
- Mazur, M. (2014). *Speak Up For Your Business*. Difference Press, Washington DC.
- McNeill, D. (2000). *Language and Gesture: Language, Culture and Cognition*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- McNeill, D. (2012). *How Language Began: Gesture and Speech in Human Evolution*. New York, USA; United Kingdom: Cambridge University Press.
- Safavi, K. (2008). *An Introduction to Semantics*. Tehran: Sooreh Mehr. [In Persian].
- Servatiyan, B. (2004). *Speech Techniques in Creation of Imagination*. Tehran: Amir Kabir Publications. [In Persian].
- Shairi, H. R. & T. Vafaei (2009). *Towards the Fluid Semiotics*. Tehran: Elmiva-Farhangi Publications. [In Persian].
- Spontal: *A Swedish Spontaneous dialogue Corpus of Audio-Video and Motion Capture*. Valetta, Malta.
- Tracy, B. (2008). *Speak to Win: How to Present with Power in any Situation*. New York: American Management Association.
- Walker, T. J. (2009, 2013). *Foolproof Presentations*, Greenleaf Book Group Press. Austin, TX. available on www.amazon.com.
- Yule, G. & G. Brown, (1989). *Discourse Analysis*. Cambridge University Press.